

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41
Aralık 2015 December 2015
www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

ADANA TÜRK OCAĞI VE FAALİYETLERİ (1923-1931) ADANA TURKISH NATIONALIST CLUB AND ACTIVITES

Mehmet PINAR*

Öz

1912 yılında kurulan Türk Ocakları, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde Türk Milliyetçiliğinin vücut bulmasında ve Osmanlı sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyetinin "ulus-devlet" yapılanmasında önemli roller üstlenmişti. Türk Ocakları Milli Mücadele sonrasında yeniden teşkilatlanmaya gitmiştir. Adana Türk Ocağı Milli Mücadele sonrası kurulan teşkilatlardan birisidir. Ocağın kuruluşunu ve ilk faaliyetlerini Adana'da yayımlanan ve elimize ulaşabilen gazete nüshalarında yer alan haberlerden istifade ederek değerlendirdik. Elimizdeki sınırlı belgeler ışığında bugüne kadar çalışılmamış olan Adana Türk Ocağının kuruluşu ve ilk faaliyetleri değerlendirilmiştir. Türk Ocakları'nın 10 Nisan 1931 tarihinde feshedilmesi ile birlikte Adana Türk Ocağı da kapatılmış, menkul ve gayrimenkulleri Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adana, Cumhuriyet, Türk Ocağı.

Abstract

The Turkish Nationalist Club was founded in 1912, has assumed an important role establishing finding body the nation-state in the construction, Turkish Nationalism and the post-Ottoman Turkey in the last period of the Ottoman Empire. Turkish Nationalist Club was re-organized after national conflict. Adana Turkish Nationalist Club was one of the establishments organized after national conflict. We evaluated the establishments and first activities of Clup from the news of some newspapers we could obtain which had been published in Adana. The establishment and first activities of Adana Turkish Nationalist Club was evaluated for the first time by our limited documents. After the abolition of the the Turkish Ocak on April 10 1931, Adana Turkish Nationalist Club had also been closed down and all its assets and liabilities and movables and immovable had been handed to the Republican People's Party.

Keywords: Adana, Republic, Turkish Nationalist Clup.

Giriş

I. Dünya Savaşı sırasında faaliyetlerini sürdürmekte zorlanan Merkez Türk Ocağı, Mili Mücadele sırasında Kuvay-ı Milliye'ye destek verdiği için İngilizler tarafından işgal edilerek kapatılmıştı. Türk Ocaklarından yetmiş aydın kişiler Anadolu'nun farklı yerlerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine katılarak direnişe destek vermişlerdi. Türk Ocakları, Milli Mücadele'nin başarılı bir şekilde tamamlanmasından ve Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre önce Anadolu'nun çeşitli yerlerinde tekrardan örgütlenmeye başlamıştı. 1922'nin sonlarına doğru Anadolu'nun çeşitli yerlerinde 19 Türk Ocağı açılmıştı. (Karaer, 1992: 34) Ocakların bu kadar kısa sürede kurulmasında, kurucularının Milli Mücadele döneminde teşkilatlanma çalışmalarında görev almaları ve teşkilatlanmanın kodlarını bilmelerinin büyük etkisi olmuştu.

Türk ocakları Milli Mücadele sırasında faaliyetlerini halka Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yayımlanan dergi ve gazetelerin yayınlarıyla duyurmuştu. Örneğin Adana'da "Altınyurd; Balıkesir'de, İzmir'e Doğru; Sinop'ta Türk Bahçesi; Konya'da Babalık ve Yeni Mecmua gibi yayın organları Türk Ocaklarının etkinliğini daha geniş kitlelere ulaştırmada aracı olmuşlardı.

Adana Türk Ocağı, Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre önce kurularak, çeşitli şubeleriyle inkılapların toplum nezdinde yerleşmesi için faaliyetlerini sürdürmüştür. Ocak, özellikle Çukurova bölgesindeki farklı kültür öğelerini dikkate alarak çalışmalarını dil alanında yoğunlaştırmıştı. Reşit Galip Bey, Çukurova gibi kozmopolit bir yerde Türk Ocağı'nın Türk varlığını ön plana çıkartarak; Türk benliği ile hareket eden önemli bir çevre oluşturduğunu söylemişti

Amacımız Adana Türk Ocağı'nın Çukurova'da toplumda nasıl bir algı oluşturduğunu, bölgenin ekonomik durumu ve kültürüne nasıl bir katkısı olduğunu ve aynı dönemde kurulan taşradaki diğer Ocaklardan farkını ortaya koyarak tartışmaktır.

Adana Türk Ocağı Ve Teşkilatlanması

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi, Adana Türk Gücü Derneği'nin Türk Ocağı'na dönüşmesinde Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikleri etkili olmuştu. (Karaer, 1992: 34) Adana Türk Ocağı, Şubat 1923'de teşkilatlanmasını tamamlayarak faaliyete başladığını, Merkez Türk Ocağı'na bildirmişti. Ocak İdare

Heyeti: Reis: Avukat Fahri, Katip Tüccardan Baki Tonguç, Murahhas Tüccardan Fasih, Muhasip: Tüccardan Vehbi, Veznedar: Baytar Müdürü Adil, Aza: Sıtma Mücadele Reisi Ekrem Tok, Lise Müdürü Nahid Cemal Beyler'den oluşmuştu. (Türk Yurdu, Şubat 1928, Sayı:196: 124) Kurulduktan kısa bir süre sonra 1923'te yapılan toplantıda, Ocakların programı ele alınarak bugünkü ihtiyaçlara cevap veremediği üzerinde durulmuş; yeni bir program hazırlığı için bir çalışma başlatılmıştı. (Hâkimiyet-i Milliye, 28 Teşrin-i sani 1923) Program üzerinde yapılacak değişiklik için, diğer Türk Ocağı şubelerinden de üye çağrılmıştı. Adana Türk Ocağı, 30 Kasım 1923'de bu konuları görüşmek üzere yeniden toplanmıştı. (Tuncer, 1998: 104) Bu tür toplantıların yaptıkları çalışmaları planlı bir şekilde halka aktarılabilmesi için gerekli olduğu kararına varılmıştı.

Ocak, kurulduktan kısa bir süre sonra faaliyetlerini daha koordineli yapmak için 1923'ten itibaren "Altın Yurt" mecmuasını yayımlamaya başlamıştı. Türk Ocağı'nın bir yayın organı olan gazete başlığın hemen altında yer verdiği logoda "*Türk Ocağının gayesini takip eder*" ifadesini benimsemişti. (Altunyurd, Cilt: 1, Sayı:1, 15 Mayıs 1923: 4.)

Kuruluşunun ilk dönemlerinde süratli bir şekilde teşkilatlanmasını sağlayan Adana Türk Ocağı, Çukurova'da güçlü bir konuma yükselmişti. Adana ve Mersin Türk Ocağı aynı tarihlerde kurulmasına rağmen 1923'de İbrahim Habib Sevük hatıralarında; "*Mersin Türk Ocağına gidiyoruz nerede Adana Ocağı, nerede burası çok fakir*" diyerek Adana Türk Ocağı'nın daha iyi olduğunu vurgulamıştı. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın da dikkatini çekmiş, Mersin Türk Ocağı, Adana'dan geri kaldığı için kendisi Mersin Türk Ocağı'na 1.000 lira bağışta bulunmuştu. (Sevük, 1982: 261) Sevük, Çukurova'daki Ocaklar arasındaki farka vurgu yapmıştı.

Adana Türk Ocağı, 1924'te çalışmalarını daha geniş bir alanda yapabilmek için Rumlardan kalan sinema ile Osmanlı Otelini satın alma yoluna gitmişti. Bu binaların Türk Ocağı'na devir işlemleri Adana Milletvekili Zamir Bey tarafından TBMM verilen taksir sonucu gerçekleştirilmişti.(BCA, 030.18.01.03.1/9.19.16-3; TBMM Zabıt Ceridesi, VI/103: 8) Ocak, yaptığı toplantı sonucunda bu binalara Lozan Antlaşması ile Yunanistan'dan gelen muhacirleri yerleştirmişti.¹ Ocak teşkilatında yer alan Hüseyin Niyazi Efendi, Adana İskân Müdürlüğü'nün arazisine el koyduğu iddiaları, yapılan inceleme sonucunda doğru olmadığı tespit edilmişti. (BCA, 272.0.0.12/55.139.1) Rumlar ve Ermenilerden kalan binalar sadece Adana'da değil, Mersin, Tarsus, Osmaniye'de de iyi konumda buldukları için Türk Ocağı binaları olarak kullanılmıştı.

Bu dönemde Mersin Türk Ocağı ile olan ilişkiler sıklaştırılmış; bölgenin en önemli gelir kaynağı olan pamuk piyasasını düzenlemek için iki Ocak Teşkilatı arasında toplantılar yapılmıştı. (Cumhuriyet, 9 Temmuz 1924) Ocak Teşkilatı'nın daha iyi çalışması için gençler ile daha koordineli bir şekilde çalışma yapılması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştı. (Tarsus, 12 Kânun-ı evvel 1924) Çukurova'nın en önemli ekonomik zenginlik kaynağı olan pamuk konusu bölgedeki Ocakların çalışmalarında önemli bir yer teşkil etmişti. Bölgelerine has bir şekilde Adıyaman Türk Ocağı, tütün, Ayaş Türk Ocağı, halı sektörünün tanıtımı ve gelişimi üzerinde durduğu gibi, Adana Türk Ocağı da pamuk piyasasının gelişimi üzerine yoğunlaşmıştı.

Adana Türk Ocağı kurulduktan kısa bir süre sonra merkez ile çevre arasında en iyi iletişim aracı olan Türk Ocakları I. Kurultayı'na delege olarak katılan Ferid Celal (Güven) Bey² katılmış, Türk Yurdu dergisinin ocakların ilk dönemine ait olduğunu, Cumhuriyet ile birlikte yeni bir yayın politikasının gerekli olduğunu vurgulamıştı. (1340 Senesi Nisan'ında Toplanan I. Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, 1925: 85) Yayın konusunda yeniliği savunan Ferit Bey, çağdaşlaşma noktasında ise yenilikler ortaya konulurken Türk Ocaklarının geleneksel kimlikten uzaklaşmaması gerektiğini savunmuştu. (Üstel, 2010: 311) Ferid Celal Bey, siyasetin Ocak faaliyetlerine bulaşmaması için Ocak ile fırkanın faaliyetlerinin ayrı olması gerektiğini savunmuştu. (1340 Senesi Nisan'ında Toplanan I. Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, 1925: 69) Kendisi bu konularda hassas davranarak, Türk Ocakları Güney Bölgesi Müfettişi iken milletvekili seçildiği için bu görevinden ayrılmıştı. (Türk Ocakları 1928 Kurultay Zabıtları, 1929: 30) Adana Türk Ocağı, siyasetten uzak durmaya çalışmasına rağmen İstiklal gazetesinde "*Türk Ocakları badema siyasetle iştiğal edecek mi?*" başlıklı yazıda, Ocakta CHF Mutemedi Fazıl Berki Bey'in başkanlığında siyasi bir toplantı yapıldığı ve CHP'ye üye kaydetmek için propaganda çalışması yaptığı ile ilgili iddialar Adana Türk Ocağı idare heyeti

¹ BCA, 272.00.11/19.91.19. Bu tarihte Türk Ocakları kamuya yararlı dernekler arasına alınmıştı. (BCA, 030.18.01.01./12.58.16)

² Ferit Celal (Güven),1894'de Adana'da doğmuştur. Evli ve iki çocuk babası olan Ferit Celal Bey, İstanbul Hukuk ve Güzel Sanatlar Mektebi'ni bitirmiştir. İhtiyat Zâbiti Talimgâhı Öğretmenliği ve Bölük Komutanı, Tebriz Valisi Meccülsaltana Yaveri İrtibat Zabiti ve Milli Teşkilât Kuruculuğu,41. Tümen Divan Harp Üyeliği, Adana Cephesi Grup Komutanlığı, Türk Sözü Gazetesi başyazarlığı, İstihbarat Müdürlüğü ve Türk Ocakları Müfettişliği yapmıştır. III. Dönem Urfa Mebusluğu yaptıktan sonra Ferit Celal Bey, ikinci basamaktaki oyların 229'unu alarak bu dönem Mersin Milletvekilliğine seçilmiştir. 1935'de Ankara Halkevi Reisi seçildiğinden, Divan Kâtipliği'nden istifasını vermiştir. (TBMM Arşivi, Ferit Celal Bey Dosyası, No: 761; BCA. 490.01/234.926.1-11; TBMM Zabıt Ceridesi, III/27, s.157.)

tarafından yalanlanmıştı. Ocak yönetimi, tek amaçlarının ilim yolunda halkın kültür seviyesini yükseltmek ve milli beraberliği pekiştirmek için çalıştıklarını ifade etmişlerdi. (Cumhuriyet, 16 Şubat 1925; Türk Sözü, 16 Şubat 1925) Ocakların siyaset ile uğraştığı iddiaları birçok Türk Ocağı'nın karşılaştığı problemlerden biri olmuştu. Binalarının iç içe olduğu, Ocak yöneticilerinin birçoğunun partili kökenden gelmesinden dolayı kültür teşkilatlarını kuran iktidar partisinin Ocakların faaliyetlerinden soyutlanması zor bir realite olarak görülmekteydi. Ocaklar, iktidarın toplumun her kesimi ile özellikle köylülerle iletişime geçmenin en sağlıklı yolu olarak görülmüştü.

1926'da Türk Ocağı Kurultayı'nda Niyazi Bey, "Türklerin iktisadi hayata ve sermayeye hâkim olmalarını sağlayacak çalışmalar yapılması" önermiş, (Tarsus, 3 Mart 1926) Adana ve Tarsus'ta, Yahudiler, Ortodoks Araplar, Katolik Araplar ve Fellahların olduğunu Çukurova'nın ticari hayatını tamamen ellerinde tuttuklarını, bunlardan en tehlikelisinin Fellahlar olduğunu; "Biz bu Fellahlara sinemizi açacak olursak sinemizi turnaklarlar, hatta kalbimizi hançerlerler memleketten çıkartma girişimlerinin de bir sonuç vermediğini söylemiştir. Bankalarda çalışan Arap Ortodoks gençleridir. Türk gençleri iş başvurusunda bulunmalarına rağmen işe alınmamışlardır" (Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, 1927: 220) diyerek Gayri Müslimlere karşı temkinli yaklaşılması gerektiği uyarısında bulunmuştu. Türk Ocaklarından sonra kurulan Halkevleri de Nusayrilere karşı temkinli yaklaşmaya devam etmişti.

İlk dönemlerde siyasete bulaştığı iddialarının dışında herhangi bir sorun yaşamayan Adana Türk Ocağı, 1928'de Ocak aleyhinde yayınlar yaptığı gerekçesiyle Adana gazetesi sahibi ve Ocak üyesi Remzi (Yüreğir) Bey, kurultayda tartışıldıktan sonra üyelikten çıkarılmıştı. (Türk Ocakları 1928 Kurultay Zabıtları, 1929: 218)

Adana Türk Ocağı'nın Bütçesi

Adana Türk Ocağı yardımların yanında elinde bulunan ve gelir getiren çay bahçesi, sinema gibi yerlerden önemli ölçüde faydalanmıştı.³ Ocak, 1926 senesinde kısmen yanan sinemasını tamir ettirmiş, sinemayı kendisi işleterek 6000 liraya yakın bir gelir elde etmişti. (Türk Yurdu, Mayıs 1928, Sayı: 199: 285) 1926'da köycülük faaliyetlerinin daha aktif olabilmesi için bütçesinin büyük kısmını bu alana ayırmıştı. (Türksözü, 14 Mart 1926)

Adana Türk Ocağı'nın bütçesi 1927: 37.000 , 1928: 33.335 Türk Lirasıydı. (Üstel, 2010: 314) Türk Ocakları şubeleri, bütçe, gayrimenkul ve üye sayıları itibariyle oldukça farklı bir yapı arz etmişti. Bu farklılık şehirlerin büyüklüğü ve küçüklüğüyle alakalı olmakla beraber, ülke genelindeki sosyo-ekonomik yapıyı ve bölgeler arasındaki dengesizliği de yansıtmıştı. Örneğin 1927 ve 1928 yılı bütçelerinde Ankara, Adana, İstanbul, İzmir gibi Ocaklar yüksek bütçelere sahipken, Ahlat, Muş, Erzincan gibi Ocakların oldukça düşük bütçelere sahip oldukları görülmüştü. Ayrıca Adana Ocağı ve diğer yüksek bütçelere sahip Ocakların, sinema binası, dükkan, mağaza, fırın, otel, bahçe, gazino gibi gelir getiren yerleri ile kültürel faaliyetlerini sürdürmüştü. (Sarınay, 1992: 248) Türk Ocağı bazı dönemlerde sinema ocağında Himaye-i Etfal Cemiyeti ile birlikte gelir amaçlı sesli müzik programları düzenlemiştir. (Türksözü, 18 Kanun-i evvel 1930) Ayrıca Tayyare Cemiyeti ile gelir amaçlı Nansi Karol'un Hayal ve Hakikat adlı müzikali sahne almıştı. (Türksözü, 5 Kanun-i sani 1931)

Adana Ocağı'nın öncülüğünde, yalnız yerli mallarını satmak ve halka sunmak üzere bir mağaza açılması kararlaştırılmıştı. (Hâkimiyeti Milliye, 26 Mart 1929) Çeşme Türk Ocağı'nın teşviki sonucu 16.000 lira sermayeli bir "Tütüncüler Kooperatifi" kurulmuştu. (Hâkimiyeti Milliye, 18 Mart 1929) Cumhuriyet bayramlarında balo düzenleyerek buradan önemli ölçüde gelir elde etmişti. Bu tür çalışmaların yanında bazen de bağışlarla çalışmalarını sürdürmüştü. 1928 yılında Adana mebusu Kemal Bey ve eşi emlaklarını bağışlanmak üzere Adana Türk Ocağı'na vasiyet etmişlerdi. (Hâkimiyeti Milliye, 18 Eylül 1928)

Atatürk'ün Adana Türk Ocağını Ziyaretlerinin Adana'nın Kültürel ve Ekonomik Yapısına

Etkileri

Mustafa Kemal Paşa, Adana ziyaretlerinde Adana Türk Ocağı'nı ziyaret ederek önemli mesajlar vermişti. Bu ziyaretlerinde Adana'nın tarım ağırlıklı ekonomisini dikkate alarak bu sahanın Türkler tarafından ihmal edildiğini, bu alanı doldurmak için Ocaklılara çok iş düştüğünü belirtmişti. Mustafa Kemal Paşa'ya göre Adana'nın diğer bir problemi bölgede yoğun bir şekilde yaşayan Nusayrilerin Türk kültürünü ve dilini benimsemekte zorluklar çıkartmasıydı. Paşa, Türk Ocağı'nın kültürel alanda faaliyetlerini arttırarak özellikle dil çalışmaları üzerine yoğunlaşmasını istemişti. Kendisinin bu görüşleri Türk Ocakları kurultay çalışmalarına da yansımıştı.

Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet kurulmadan kısa bir süre önce beraberinde Uluğ İğdemir, Damar Arıkoğlu ile birlikte Adana'yı ziyaret etmişti. (TTK Arşivi, DS: 238, N:3-2) Adana Türk Ocağı üyeleri, Mustafa Kemal Paşa'ya yeni kurulan Türk devletini ve kurulacak yöntemi her konuda destekleme güvencesi

³ Ocak sinemasını yönetenler bazen keyfi uygulamalarda da bulunarak halktan büyük tepki almışlardı. (Yeni Adana, 8 Teşrin-i evvel 1930.)

vermiş, Mustafa Kemal, Adana Türk Ocağı kurulduktan kısa bir süre sonra 15 Mart 1923'te ziyareti sırasında, ocaklı üyeler, "Gazi Paşa annenizin mezarı başında yemin etmişsiniz. Bizde aziz annenizin mezarı başında yemin eden Gazi müncinin huzurunda yemin ediyoruz. Allah şahit olsun vatan ve hakimiyet-i milliye tehlikeye düştüğü gün icap ederse hayatımızı sizinle beraber feda edeceğiz." (Akşam 19 Mart 1923) diyerek Cumhuriyet'in ilanından önce Mustafa Kemal Paşa'nın yanında olduklarını belirtmişlerdi. Cumhuriyetin ilanından sonra Gazi'nin isteğiyle Adana Ocağı faaliyetlerine hız vermiş, halk eğitimine yönelik faaliyetlerini arttırmış, çeşitli sanat, kültür ve eğitim etkinliklerine halkı davet etmişlerdi. Cumhuriyet'in kuruluşundan önce yapılan bu ziyarette 15 Mart 1923'te Latife Hanımefendi Adana Türk Ocağı hatıra defterine "Bu zengin topraklara, böyle münevver gençlere malik olan Adana'nın Ocağı daima tütsün." ⁴ yazarak Adana'daki gençliğin önemine vurgu yapmıştır.

15 Mart 1923 tarihli yazıda Mustafa Kemal Paşa duygularını şu sözlerle dile getiriyordu: "Adana Türk Ocağı Türklük nurunun feyyâzi menbaı olsun! Bu ocağın ateşi çok, pek çok kadîmdir. Onu asırlarca söndürmeye çalışmaktan hâli kalmadılar. Fakat buna her teşebbüs edenin ocağı söndü. Çünkü o müteşebbisler düşünmüyorlardı ki Adana Türk Ocağı en asil Türk ocaklarının kızgın ateşleriyle daima tenmiye olunmuştur. Ocağın bugünkü nurlu alevi her kalbi aydınlattır. Ben bugün bu alevin sıcak temasında ne derin sevinç ve saadet hisleri duydum" (Akşam, 19 Mart 1923; Altunyurd, Cilt:1, Sayı:1, 15 Mayıs 1923: 7; Hâkimiyet-i Milliye, 16 Mart 1923) diyerek Adana Türk Ocağı'nın Çukurova'da yaşayan halkın Türklük şuurunu canlı tutan önemli bir teşkilat olduğunu ifade etmişti.

Mustafa Kemal Paşa, çiftçilerin daveti üzerine 15 Mart öğleden sonra Türk Ocağı'nın çay ziyafetine katılmıştı. Gazi, burada gençlere hitaben yaptığı konuşmada; "Efendiler, millet ulaştığı mutluluk derecesinde daha çok yıllar dikkat ve uyanıklıkla, uyum içinde olarak çalışmaya mecburdur. Gerçek zafer muharebe meydanlarında başarılı olmak değil, asıl zaferler iktisadi kaynakları kuvvetlendirmek, milleti yükseltmektir. Eminim ki, gençler yalnız teorilerle meşgul değillerdir. Sanatın, tarımın, ticaretin ne olduğunu anlayan ve bunları doğrudan uygulayan gençlerdir. Gerçek başarıya ancak bu gibi verimli alanlardaki faaliyetlerle ulaşacağız" (Hâkimiyet-i Milliye, 18 Mart 1923) diyerek ekonomik gelişmenin önemini belirtmişti. Paşa, Osmanlı Devleti'nde ekonomik gücün Gayri Müslimlerin elinde olmasını da dikkate alarak, Türk gençliğinin bu sahada daha aktif yer alması gerektiğini ortaya koymuştu.

Adana Türk Ocağı gençleri adına, Yeni Adana Gazetesi Başyazarı ve Ocak Kâtibi Umumisi Ferit Celal Bey tarafından yapılan konuşmada; Adana gençliğinin inkılaplara olan bağlılığı bir kere daha vurgulanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, cevaben yaptığı konuşmada; Adana'ya Yıldırım Orduları Kumandanı iken geldiğini, kendisinde Milli Mücadele fikrinin burada yeşerdiğini, Türklük bilincinin yoğun bir şekilde hissedildiği Adana gençliğinin inkılapların yerleşmesine ve yaşatılmasına da sahip çıkacağını belirtmişti. Ayrıca bu toplantıda öğretmenlerin Ocağa üye olmasını geciktiren yasanın değişmesi için çalışma yapılmasının gerekli olduğunu belirtmişti. (Çukurova'da Memleket, Yıl: 2, Sayı; 25, Mart 1931; 8; Toros, 1939: 16)

15 Mart akşamı, Adana Türk Ocağı'nda düzenlenen bu gece ile ilgili Damar (Arıkoğlu), Mustafa Kemal'in bütün görüşmelerini Türk Ocağı'nda yaptığını, İnkılapların yaşatılması ve ekonominin daha iyi bir seviyeye gelebilmesi için fikirlerini Ocak toplantılarına katılan esnaf ile paylaştığını ifade etmişti. (Arıkoğlu, 1961:309) Arıkoğlu, Mustafa Kemal Paşa açısından Ocak çalışmalarının şehir için önemli olduğunu ifade etmişti.

Yemek sırasında, Esnaf Cemiyetleri Birliği Başkanı Ahmet Remzi (Yüregir) Bey⁵, Esnaf ve Sanatkârlar temsilcilerini Mustafa Kemal Paşa'ya tanıtmış, Cemiyetin kuruluşu ve bir yıllık gelişimi hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca hafta tatilini kabul ettirmek için çok uğraştıklarını, bunun engellenmek istendiğini, hatta hafta tatilinin gâvur adeti olduğunu ileri süren bir milletvekilinin Ulucami'de konuşma yaptığını, birliği tehlikeye ve sıkıntıya sürükleyen kötü propagandalara rağmen esnafın hafta tatilini kabul ettiğini açıklamıştı. Mustafa Kemal Paşa, İslam dininin ana kaynağından öğrenilmesi gerektiğini belirterek "Analarımızın, babalarımızın kucaklarında verdikleri dersler bile, bize dinimizin esâsâtını anlatmağa kâfidirler. Buna rağmen hafta tatili dine mugayirdir gibi hayırlı ve akla, dine muvafık meseleler hakkında, sizi iğfal ve izlâle çalışan habislere iltifat etmeyin. Sanatsız kalan bir toplumun hayat damarlarından biri kopmuş olur. Osmanlı Devleti'nin sanatı önemsemediği için yabancı unsurların eline geçtiğini belirterek "Hatta en şevketli Osmanlı padişahlarından biri, zannedersem Kanuni Sultan Süleyman, askerlerinden bir Müslüman'ın saraçlık sanatına sahip olduğunu görünce fevkalâde meyûs olmuştu. Onların nazarında sanatkârların gayrimüslimlerden olması mücerrâhtı. Onlar sanattaki

⁴ Latife Hanım Türk Ocakları şeref başkanı olmuştu. (Çukurova'da Memleket, Yıl:1 Sayı:10, Eylül 1930, s.7; Altunyurd, Cilt: 1, Sayı:1, 15 Mayıs 1923, s.7; Hâkimiyet-i Milliye, 17 Mart 1923.)

⁵ CHF istihbarat raporlarında; Adana'nın Türklerinden olduğu, Adana da Tayyare Cemiyeti Reisi, Yeni Adana Gazetesi sahibidir. Milli Mücadele'de Pozantı da görevde bulunmuştu. Şüpheli bir hali yoksa da, öteden beri hükümete ve CHF'ye muhaliftir. Gazetesini bu amaç doğrultusunda kullanmaktadır. Başlıca gayesi de şahsen sevmediği şimdiki CHF Adana Vilayeti'ne baskı kurmaktır. Ahlaken çok düşkündür ve fenalığa müsaittir. Denilmiştir. (BCA. 490.01/ 435.1804.1)

hayat membalarını başka milletlerin elinde bulundurmanın zararlarını göremiyorlardı. Asıl milletimiz sanattan mahrumdu. Sanatkârlar azdı. Mevcut olanlar da icap eden derecede sanatta mahir değildi. Arkadaşımız beyanatında demişlerdir ki, işgalciler, şunlar, bunlar, Ermeniler sanat ocaklarımızı işgal etmişler ve bu memleketin sahibiymiş gibi davranmışlardır. Şüphesiz haksızlığın ve küstahlığın bundan fazlası olamaz; Ermenilerin bu feyizli ülkede hiçbir hakkı yoktur. Memleketiniz sizindir, Türklerindir. Bu memleket tarihte Türk'tü, bugün Türk'tür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır. Gerçi bu güzel memleket, eski asırlardan beri çok kere yabancı istilalarına maruz kalmıştı. Aslen Türk ve Turanı olan bu ülkeleri İbraniler zapt etmişlerdi. Sonra bu yerler İbranileri yenen İskender'in eline düşmüştü. Onun ölümü ile ülkesi bölündüğü vakit Adana yöresi de Silifkelilere kalmıştı. Bir aralık buraya Mısırlılar yerleşmiş, sonra Roma yani Bizanslıların eline geçmiş, daha sonra Araplar gelip Bizanslıları kovmuşlardı. En sonunda Asya'nın göbeğinde daima kaynayan Türkler, Türk soyundan ırkdaşlar, buraya gelerek memleketi eski hayatına kavuşturdular. Memleket en sonunda asıl sahibinin elinde kaldı. Ermeniler vesairenin burada hiçbir hakkı yoktur. Bu bereketli yerler koyu ve öz Türk memleketidir." (Hâkimiyeti Milliye, 21 Mart 1923; Akçiçek, Karayaman, 2003: 87) Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Devleti'nin yaptığı hatalardan dolayı Çukurova'da sanat ve ticaret hayatının Ermenilerin eline geçtiğini; fakat tarihsel gerçekliğe değinerek bu coğrafyanın bir Türk coğrafyası olduğunu vurgulamıştı.

Mustafa Kemal Paşa, sözlerinin devamında ekonomi ve sanatın daha fazla önemini ortaya çıkartmak ve Çukurova'nın potansiyelinin tam olarak anlaşılabilmesi için "Milletleri vatanlarında takarrür ettirmenin, millete istikrar vermenin vasıtası sabandır, saban, kılıç gibi değildir. O kullanıldıkça kuvvetlenir. Kılıç kullanan kol çok geçmeden yorulduğu halde sabanını kullanan kol zaman geçtikçe toprağın daha çok sahibi olur. Kılıç ve saban bu iki fatihten birincisi, ikincisine daima mağlûp oldu. Bilirsiniz, Ruslar İsveç'in mahkûmuydu. Büyük Petro çok kanlı mücadelâttan sonra Rus istiklâlini temin etti. Fakat istiklâli kurtarır kurtarmaz derhal memleketin içinde ziraat ve sanatı asırların icabatına göre yürütmeğe tevessül etti. Bizler de selâmeti hakikiyeye ermek istiyorsak, çok kan dökerek, kazandığımız muzafferiyetlerden sonra çok fedakârlık yaparak ziraat, ticaret, sanat sahasında emniyetli adımlarla yürümeğe bakalım, burada kağı ile otomobile, yelken gemisiyle vapura rekabet edilemeyeceğini, memleketimizdeki ulaştırma vasıtalarının ilkel mahiyette olduğunu medeniyette nasıl geri kaldığımızı, bu yüzden Amerikan buğdayı ile rekabet edemediğimizi, tarihin bütün vakaları ve hâdiseleri hayatın bütün müşahedeleri bunu teyit ediyor. O zaman vazifemi emniyetle yapabilmek için, bir Halk Fırkası teşkili emelindeyim." sanat öğrenmenin toprak kazanmaktan daha önemli olduğunu, Rusya'nın buna en iyi örnek olduğunu ve bu konularda halkı bilinçlendirmek için Halk Fırkası gibi siyasi bir oluşumun gerekli olduğunu ifade etmiştir. Paşa, "Bildiğime göre Mısır'ın asıl kıymetli sahası olan delta kısmı 16 bin kilometre murabbaındadır. Hâlbuki Adana'nın aynı kıymette bulunan toprakları 50 bin kilometre murabbaındadır. Bu saha içinde ovalar parçası ile Seyhan ve Ceyhan arası 20 bin kilometre murabbaındadır. Bu kısım bile mesaha itibariyle Nil deltasından büyüktür. Sonra Mısır toprakları asırlardan beri işlene işlene çok eskimiştir. Adana iklim olarak Mısır'dan daha çeşitlidir. Adana'daki 400 bin nüfusa mukabil Mısır'da on beş milyon nüfus var. Bunun dokuz milyonu Adana ovasından daha küçük olan Mısır deltasında bulunuyor. Adana senevi 35 milyonu yalnız pamukla pekâlâ temin edebilir." (Hâkimiyet-i Milliye, 21 Mart 1923) Adana'nın bu fark edilmeyen zenginliğinin Adana gençliği vasıtasıyla hayat bulacağını ve Adana'nın Mısır'a kıyasla daha iyi kaynaklara sahip olduğunu, bunun iyi değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın farklı illerdeki Türk Ocakları'nı ziyaretlerine göz attığımızda her şehrin kendine has özelliklerinden yola çıkarak bazı tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir. Trakya bölgesindeki Türk Ocaklarını ziyaretinde bölgede ekonomik kaynakların Yahudilerin elinde olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak, Türklerin de bu kaynaklara sahip olabilmesi ve ticareti elinde tutabilmesi için yerli unsurların bu alana kanalize edilmesini tavsiye etmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın değerlendirmelerinden yola çıkılarak Trakya ile Çukurova bölgesinde ekonomiyi elinde tutan sınıfların benzer olduğu görülmüştü.

Adana siyasi, askeri ve iktisadi öneminden hükümetin önemli isimlerinin ziyaretlerine de ev sahipliği yapmıştı. Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa ile Büyük taarruzun önemli kumandanlarından Fahrettin (Altay) Paşa da 14 Mayıs 1923'te şehri ziyaret etmişti. (Altınyurd, Cilt:1, Sayı:1, 15 Mayıs 1923: 11) Fevzi Paşa, Türklüğün kökenlerinin doğuda olduğunu, ekonomik temellerinin de Adana gibi sahil kesimlerinde olduğunu ortaya koyarak, Adana Türk Ocağı'nın inkılapların toplum nezdinde içselleştirilmesi için önemli görevler üstlendiğine vurgu yapmıştı. (Altınyurd, Cilt:1, Sayı:2, 31 Mayıs 1923: 20) Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa'nın dışında önemli devlet erkânının ziyaretlerinde de sürekli Türklük düşüncesi ve ekonomi üzerinde durulmuştu.

Mustafa Kemal Paşa, 1925 ziyaretinde çok kısa kalmasına rağmen toprak meseleleri üzerinde durmuş, Türk Ocağı'nda yaptığı toplantıda Adana ve çevresinde bulunan göçebe aşiretlerin düzensiz bir şekilde hareket etmelerini engellemek için Adana ve Dörttyol'da iskân hakkında bir çalışma yapılmasını istemişti. (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 4-9,D,57,F.10-3)

Çukurova bölgesinde yaşanan ekonomik kriz ile birlikte para darlığı baş göstermişti. Çiftçiler bankaya borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmişti. Mustafa Kemal Paşa, durumu yerinde incelemek için Çukurova seyahatine çıkmıştı. (Toros, 1939: 56) Bu gezinin en önemli amacı, SCF'nin bölgede Belediye

Seçimlerini kazanması, kazandıkları yerlerde nasıl hareket ettiklerini ve iktidarın bölgede izlediği politikadaki eksiklikleri tespit etmekte. Dolayısıyla bazı incelemelerde bulunmuş, (Başar, 1981: 24) özellikle yol, köprü yapımında çok önemli köklü değişimler konusunda adımlar atılmıştı.

16 Şubat 1931 tarihinde Dörtüol ve Adana'yı ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa'ya bu gezisinde Millî Eğitim Eski Bakanı Vasıf (Çınar) Bey de eşlik etmiştir. Kendisi Adana'da, Türk Ocağı Başkanı Fahri (Uğurlu) Bey'in evine konuk olmuş, ayağının tozu ile dinlenmeden bölgenin iktisadi durumu ile ilgili bir araştırma başlamıştı. Şehirde çeşitli incelemelerde bulunmuş, kendisine daha önce yansıtılan para darlığının baş gösterdiği, çiftçilerin bankalara olan borçlarını ve hazineye olan vergi borçlarını ödeyemediği, şeklindeki şikâyetleri yerinde inceleme fırsatı bulmuştu. Paşa vergilerini ödeyemeyenlerin sıkıntıları üzerinde durmuştu. (Türksözü, 23 Şubat 1931; Yeni Adana, 18 Şubat 1931; Cumhuriyet, 18 Şubat 1931) Mustafa Kemal Paşa, Adana Türk Ocağı için "Yavaş yavaş ovaların, köylerin sıhhi, medeni, içtimai hocası olmuştur" diyerek şehir için önemine vurgu yapmıştı. (Türk Yurdu, Sayı: 168, 1341: 80) 1929 Dünya Ekonomik Krizi ile ortaya çıkan olumsuz ekonomik tablo ve SCF ile birlikte halkın siyasi eğilimlerini değiştirmeye başlaması üzerine Mustafa Kemal Paşa, bu dönemdeki geziyi önemsemiş, özellikle ticaretin etkili olduğu ve 20.000 Nusayri'nin yaşadığı şehirde siyasi tercihlerin değişiminin ekonomik durum ile ne ölçüde paralel olduğunu anlamaya çalışmıştı.

Mustafa Kemal Paşa, bu gezisinde daha çok Türklük ve Türk dili üzerinde durmuştur. (Başar, 1981: 113) Bölgede Arap, Süryani ve Nasturilerin, Türkçe dışında farklı diller konuştukları için Türklük etrafında hareket etmeleri için farklı politikalar takip edilmesini istemişti. (BCA.490.01/34.144.1-212; Başar, 1990: 383) Hilmi Uran, gerekli önlemler alınmadığı için Nusayrilerin Arapça konuşmaya devam ettiklerini belirtmişti. (Uran, 2008: 161) Ertesi günü şehri gezen Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet Halk Partisi'ni ziyaret etmişti. Halkla yaptığı temaslarda Türkçe konuşmayanları fark etmiş ve bu durum O'nu çok üzmüştü. Gazi, Türk Ocağı'ndaki temasları sırasında, Ocağın faaliyetleri hakkında bilgi almış, Ocağın sadece bir köyde okul ve dispanser açtığını öğrenmişti. Asıl amacından uzak konulara yönelmiş olan Türk Ocağı'nın çalışmalarını sert bir dille eleştirmiş, dispanserin Sağlık Bakanlığı'nın, okulun ise Millî Eğitim Bakanlığı'nın vazifesi olduğunu, oysa 70.000'den fazla nüfusu olan Adana'da, büyük bir vatandaş kitlesinin Türkçe konuşmadığını, ister ihmal, ister umursamazlık yüzünden olsun, bu durumun memleketin selâmeti açısından kabul edilemez olduğunu, bu vatandaşların kesinlikle Türkçe konuşmalarının sağlanması gerektiğini ve bu görevin başta Türk Ocağı olmak üzere, resmi ve gayri resmi bütün kuruluşlar tarafından üstlenilmesi gerektiğini ifade etmişti. Paşa, "Türk Milletindenim diyen insan her şeyden evvel behemehâl Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk harsına, camiasına mensubiyetini iddia ederse buna inanmak doğru olmaz". Hâlbuki Adana'da Türkçe konuşmayan 20 binden fazla vatandaş vardır. Eğer Türk Ocağı buna müsamaha gösterirse gençler ve siyasî içtimai bütün Türk kuruluşları bu durum karsısında duyusuz kalırlarsa en aşağı yüzyıldan beri devam edegelen bu durum daha yüzlerce yıl devam edebilir! Bunun neticesi ne olur? Herhangi bir felakette günümüzde bu insanlar başka dille konuşan insanlarla elele vererek aleyhimizde hareket edebilirler. Türk yapmağa çalışmaktır. Gençlerimizin de bu yüksek vazifede az zamanda muvaffak olacaklarını ümit ederek sözlerime nihayet veriyorum." (Vakit, 19 Şubat 1931; Türksözü, 23 Şubat 1931; Toros, 1939: 33) Adana'da Türkçe konuşulmasında gençlere büyük görevler düştüğünü, kısa zaman diliminde gerekli önlemlerin alınmaması durumunda ileriki süreçte bunun önüne geçilemeyeceğini ifade etmişti.

Mustafa Kemal Paşa, Adana Türk Ocağı'nın Ankara, İstanbul, İzmir Türk Ocakları ile karıştırılmaması gerektiğini, bu ocakların okul ve dispanser işleri ile uğraşmasının doğal olduğunu, ancak Çukurova'da yaşayan çok farklı kültür çevrelerinden dolayı buradaki Ocakların bütün enerjilerini ortak bir dil ve kültür birliği oluşturmak için çalışması gerektiğini savunmuştu. (Tevfik, 1931: 1)

Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), Çukurova'da yaşayan Nusayrilerin Suriye kültürünün etkisi altında kaldıkları için anadilleri olan Türkçe'yi zamanla unuttukları yönünde bir bakış açısı geliştirmişti. (BCA, 490.01/1170.109.3-32) Bu doğrultuda Adana, Mersin ve Tarsus'ta kurulan Türk Ocakları, bölgenin kozmopolit yapısını da dikkate alarak Türklük bilincini aşılacak çalışmalar yaparak, Cumhuriyet tipolojisini yerleştirmeye çalışmıştı. Bu doğrultuda Çukurova'daki Türk Ocakları bölgenin en yoğun problemi olan dil ve kültür sorunları üzerine yoğunlaşmışlardı. Baha Said, Adana Türk Ocağı'nın Nusayriler üzerinde Türkcülük düşüncesini daha belirgin bir şekilde ortaya çıkartacak çalışmalar yapmasının gerekli olduğunu belirtmişti. Baha Said, Nusayriler ile ilgili yaptığı çalışmaları 1927'de Adana Türk Ocağı'nda konferans olarak sunmuştu. (Said, 2000:171) Nusayrilerin Arapça konuşma meselesi, 1927 Türk Ocağı Kurultayı'nda da uzun süre tartışılmıştı. (Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 1928: 300-305.)

Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocakları'nı ziyaretlerinde, azınlıklar ve yabancı okullarda Türkçe eğitim verilmesi konusu üzerinde durmuş, Türkçe'nin vatanın en uzak köşesine bile ulaştırmak adına yapılan "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyasını bir devlet politikası olarak görüp, Adana Türk Ocağı ziyaretinde dil-millet bağlantısı ve Türkçe konuşulması konusunda Ocaklı gençlere telkinlerde bulunmuştu. (Üstel,

2010:366) Ayrıca Paşa, kişisel özgürlüklerin hiçbir zaman devlet otoritesinin önünde olmayacağını, devlet otoritesinin olmadığı yerlerde kişisel özgürlüklerden de söz edilemeyeceğini ifade etmişti. (Soyak, 2010: 443)

Adana Türk Ocağı'nın İnkılaplara Bakışı

Adana Türk Ocağı, inkılapların halka tanıtılması ve halkın bu inkılapları benimsemesi için önemli çalışmalar yapmıştı. (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 7-1,D,86,F, 185-1) Adana Türk Ocağı Reisi Ferit Celal, "Ankara'da Reiscumhur Gazi Paşa Hazretlerine Dâhiyane rehberliğinizle içtimai hayatımızda doğan son feyizli inkılaptan dolayı Adana Türk Ocağı Zat-ı Riyaset-i Penahilerine şükran ve tebriklerini sunar ve atiyen yapılması zaruri olan bütün mesut kararlarda daima sizinle beraber olduğunu kendisine vazife bilir." (Hâkimiyeti Milliye, 7 Mart 1923) telgrafıyla Hilafetin kaldırılması ile ilgili Adana Türk Ocağı'nın desteğini sunmuştu. Hilafetin kaldırılmasına bir tepki olarak çıkan Şeyh Said isyanına diğer Ocaklar gibi Adana Türk Ocağı da büyük bir tepki göstererek her türlü fedakârlığa hazır olduklarını belirtmişti.⁶

Ferit Celal Bey, Adana Ocağı'nın inkılap ve Cumhuriyet'in Türkiye topraklarında yükselmesi için büyük çaba harcadığını vurgulamıştı. (Güven, 1926: 560) 1926 yılında toplanan Türk Ocakları 3. Kurultayı'nda Ocak yasasının 9. Maddesi görüşülürken, söz alan Adana delegesi Ferit Celal Bey; İnkılâp karşıtı kişilerin ocağa girmek istediklerini, buna izin verilmemesini söylemişti. (Türk Ocakları 1926 senesi Kurultay Zabıtları, 1927: 148) Adana Türk Ocağı, inkılapların yerleşmesi ve inkılap karşıtı zümrelerle mücadele edeceği iradesini ortaya koymuştu.

Adana Türk Ocağı, Aşar'ın kaldırılmasını "Köylü Bayramı" olarak kutlamaya karar vermişti. Ocak, Kürkçüler köyünde bu sene aşarın kaldırılmasını coşkulu bir şekilde kutlama kararı almıştı. " Harman kaldırılıp ilk buğday ambara götürüldüğü gün köyde bayram yapılacaktır. Eli kırbaçlı mültezimlerden, insafsız aşar memurlarından kurtulan köylümüz aşarın kaldırılmasına ne kadar sevinseler hakları vardır" (Babalık, 8 Haziran 1925) denilerek Aşar vergisinin yoğun bir şekilde tarımla uğraşan Çukurova köylüsü üzerinde büyük bir yük olduğu vurgulanmıştı. Ayrıca Kürkçüler köyündeki okulda başörtüleri ile derslere girmek isteyen kız öğrencilerin aileleri ile Ocak yetkilileri karşı karşıya gelmiş, kızların bere giymesinin kabul edilmesiyle sorun çözülmüştü. (Türk Yurdu, Sayı: 199, Mayıs 1928: 37)

Mustafa Kemal Paşa, 10 Ağustos 1928'de Sarayburnu'nda düzenlenen toplantıda Harf İnkılâbı'na ilişkin bir konuşma yaptıktan sonra birçok Türk Ocağı gibi, Adana Türk Ocağı da çalışmalarını tamamlayarak yeni harfleri halka öğretmek için kurslar açma yoluna gittiğini belirtmişti. (Cumhuriyet, 28 Ağustos 1928; Tarsus, 20 Ağustos 1928) Ocak, çalışmalarını başlatarak, halkın bu kursların içeriğini anlaması ve Harf İnkılâbı'nın önemini anlaşılması için halka konferanslar vermişti. Ocak, kurslara 331 kişinin devam ettiğini, 45 kişinin başlangıç aşamasında olduğunu, 286 kişinin ise okuma-yazmayı öğrendiğini belirtilerek mezun olanlar yerine yeni kişilerin kurslara alınacağını bildirmişti. (Türk Yurdu, Sayı:203, Eylül 1928: 142) Ayrıca kadınlar için de ayrı kurs açılmış, 30'a yakın kadın bu kurslara devam etmişti. (Hâkimiyeti Milliye, 15 Eylül 1928) Yeni harfleri öğrenmek için esnaf grubunun Ocağa büyük heyecanla geldikleri gözlemlenmişti. (Türk Sözü, 10 Eylül 1928) Ferit Celal Bey, Türk Ocaklarının yeni harfleri öğretmesi noktasında konferanslar vermesini ve yeni bir sözlük oluşturmasının gerekli olduğunu ifade etmişti.

Türk Ocağı bahçesinde Maarif Emini İsmail Habib Bey tarafından verilen konferansta; "Türkçe'yi konuşan bir milletiz fakat bu lisanın yazısı var mı? Düniün harfleri de yazısı da sarf ve bizim değil. On asırdır Türkçe'yi Arapça, Acemce ve Türkçe'den mürekkep böyle üç lisan mahlulü ayrı bir lisan sandık. Türkçe bilmek demek bu üç lisanın kaidelerini bilmek demektir. Kim Arapça ve Acemce'yi en iyi buluyorsa o Türkçe'yi de en iyi bildi. Türkçe öyle bir kuş imiş ki uçabilmek için ona Arapça ve Acemce'den iki kanat lazım gelirmiş. İşte derd bu idi. On asırdır bu güzelim Türkçe niçin irfan semalarında, kartal perovâzları yaparak uçamadı. Çünkü o kuşa yabancı kanat taktık. Hiç takma kanatla kuş uçar mı?" (Türk Sözü, 29 Ağustos 1928) Türkçe'nin zenginliğine işaret ederek, Farsça ve Arapça'yı kapsadığına vurgu yapmıştı.

Genel olayların yanında bazen de sorun Ocağın içinden çıkmış, Adana Türk Ocağı Müzik Öğretmeni Avusturyalı Ervin, Türklüğe hakaret ettiği gerekçesiyle Türk Ceza Kanununun 160. Maddesine göre hakkında soruşturma başlatılmış ve görevinden uzaklaştırılmıştı. (BCA, 030.10/36.213.6-4)

Adana Türk Ocağı'nın Eğitim Çalışmaları

Adana Türk Ocağı, halkın kültür ve eğitim seviyesini arttırmak için okul, kütüphane ve çeşitli alanlarda kurslar açarak belli bir çevre oluşturmuştu. Ocak kütüphanede genellikle Türk kültürünü anlatan kitaplar bulundurmuydu. (1926 Türk Ocakları Mesai Programı, 1926: 6) Ocak, büyük bir kütüphane kurmuş ve bu kütüphaneye kitap almak için 500 lira tahsisat ayırmıştı. (Türk Sözü, 14 Mart 1926) Adana'ya Merkez Türk Ocağı'ndan 2 koli kitap gönderilmişti. Gönderilen kitaplar daha çok çocuk kitabı, Türklük ve bölgenin ticari dokusundan dolayı ekonomi kitapları olmuştu. (BCA, 180.09.0.0/47.243-11) Ayrıca Ağazade Hulusi Bey, Adana Türk Ocağı kütüphanesine 500 lira bağış yapmıştı. Ocağın, Kürkçüler Köyü'nde açtığı yardım

⁶ Cumhuriyet, 5 Mart 1925. Aynı şekilde Menemen olayı sonrası Adana Türk Ocağı, toplantı düzenleyerek olayı kınayan bir açıklama yapmıştı. (Hâkimiyeti Milliye, 5 Kânunusani 1931)

evinde gazete ve mecmualar, köylünün hizmetine sunulmuştu. (Karaer, 1992: 259)

Kütüphanenin dışında Adana Ocağı ilk, orta ve ticaret okulları açarak bu okulların binalarını ve donanımını kendisi yapmış, öğretmenlerin ücretlerini karşılamış, ihtiyacı olan öğrencilere giyim yardımında bulunmuştu. Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey, Adana ve diğer ocakların eğitim-öğretim alanında yaptığı faaliyetleri takdir ederek, Ocakların eğitim politikası hakkında, "Adana, Ayvalık ve Tarsus Ocakları ilk, orta ve ticaret okulları açarak bu okulların binalarını ve kendileri yapmış, öğretmenlerin ücretlerini karşılamış, öğrencilerin aynı biçimde giyinmelerine yardımcı" olduğunu ifade etmişti. (Türk Ocakları 1928 Kurultay Zabıtları, 1929: 39)

Adana Türk Ocağı yayın organı olan Altınyurd dergisinde Ocağın başlıca görevlerinden birinin her Türk'e kendini tanıtmak, konferanslar ve filmler yoluyla milli kimlik kazandırmak olduğu vurgulanmıştı. Ocak tarafından düzenlenen müsamere ve konserlerden elde edilen gelirler, okul inşaatı ile fakir ve kimsesiz öğrencilerin eğitimleri için harcanmıştı. (Tuncer, 1998: 369) Avrupa'ya eğitim amaçlı öğrenci gönderilmişti. (Türk Ocakları 1928 Kurultay Zabıtları, 1929: 224) Konferansların yanı sıra çeşitli dallarda gece dersleri ve kurslar düzenlenmişti. Bu kurslar ve gece derslerinde Fransızca, Almanca, İngilizce gibi yabancı dil, daktilo, muhasebe, biçki, dikiş, okuma yazma gibi konularda ders verilmiş, durumu iyi olmayan başarılı öğrencilere burs verilmişti. (Sarınay, 1992: 310) Milli birlik ve dayanışmayı arttırmak için Adana'nın kurtuluş yıldönümleri Türk Ocağı'nda coşkulu bir şekilde kutlanmıştı. (Türksözü, 5 Kanun-ı sani 1931)

Adana Türk Ocağı'nda açılan daktilo, Fransızca ve musiki kurslarına, 85 öğrenci katılmıştı. (Türk Ocakları 1928 Kurultay Zabıtları, 1929: 39) 1930 yılında toplanan 6. Türk Ocakları Kurultayı'na sunulan Merkez Heyeti Raporu'nda; Adana Ocağı'nın hanımlara daktilo kursu açtığı ve 38 hanımın mezun olduğunu açıklamıştı.⁷ Adana Ocağı'nda sistemli, bir şekilde yabancı dil dersleri verilmişti. (Hâkimiyeti Milliye, 21 Kanun-ı sani 1928) Ayrıca Adana Türk Ocağı'nda düzenlenen musiki kursuna 52 öğrenci devam etmişti. (Türk Yurdu, Mayıs 1928, Sayı: 199: 41) Türk Ocağı'nda, Mustafa Kemal Paşa adına "Yarım Türkler" ve "Adana Operet Heyeti" piyesleri temsil edilmişti. (Karaer, 1992: 178) Bunun yanında Ocak sinemasında önemli sinema yıldızlarının sesli şarkılı programlarına yer verilmişti.⁸

Eğitim ve kültür faaliyetlerinin en önemli kısmını konferanslar oluşturmuştu. Konferansların Cuma günü öğleden sonra verilmesi bir gelenek haline gelmişti. (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 7-2,D,93,F.2-1; 1926 Türk Ocakları Mesai Programı, 1926: 4) Ferid Celal Bey, I. Türk Ocağı Kurultayı'nda konferansların belli bir sistem içerisinde konularının merkez tarafından belirlenmesi teklifi Ocak heyetince uygun görülerek kabul edilmişti. (1340 Senesi Nisan'ında Toplanan I. Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları,1925: 93) Ziya (Gökalp) sürgün sonrası yerleştiği Diyarbakır'dan Ankara'ya giderken, 10 Nisan 1923 tarihinde Adana'ya uğramış ve Adana Ocağı'nda verdiği "Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir?" isimli bir konferans ile Türk Ocakları'nın kültürel programına da kısmen ışık tutmuştu. Bu konferansta bir millet içinde millî kültür ve mefkûreyi meydana getirecek millî bir teşkilatın olması gerektiğini vurgulayarak, Türk Ocağı'nın ilk açıldığı günden beri bu mayayı oluşturmaya yönelik çalıştığını belirtmişti. Bizim eski eserlerimizin müzelere girecek nitelikte bulunduğunu, eski taşlarımızın bile yabancı müzelerini süslediğini belirterek, Ocakların yalnız millî güzelliklerden geriye kalanları toplasalar dahi görevlerini yapmış olacaklarını vurgulamıştı. (Gökalp, 1928: 6) Tarihi eserlerin kültürün en önemli parçalarından biri olduğunu ifade etmişti.

Türk Ocağı Başkanı Dr. Reşit Galip ise, Türk Ocaklarını Ziya Gökalp ve ekibinin edebi bir kulüp olarak gördüklerini, hâlbuki Türk Ocakları'nın doğrudan doğruya halk içinde pratik ve somut amaçlara yönelik çalışan bir kurum olması gerektiğini savunmuştu. (Sarınay, 1992: 269) Gökalp'in aksine Türk Ocaklarının dispanser ve okul açarak halkın ihtiyaçları doğrultusunda hizmet yönünde hareket etmesinin daha doğru olacağını belirtmek istemişti.

Ferit Celal Bey, Türk ırkı konusunda, Türk Ocakları için gerçek bir tehlike olarak gördüğü ve yerlilik-yabancılık şeklinde ortaya çıkan dar Türkçülük zihniyetini eleştirerek "Türk Ocakları, Ocaklılar öteden beri Türk milliyetçiliğini mezar taşlarına, eski kağıt tomarları arasındaki şecerelere inhisar ettirmedikleri gibi, Türk camiası içinde çember ve yahut muhit ayırmamışlardır. Urallarda, Kırgızlarda, Azerbaycan'da, Rumeli'nde yaşayan her bir Türk'ün Anadolu ve İstanbul Türk'ünden farkı olmayacağı gibi, Türkiye'yi teşkil eden vilayetlerde yaşayan Türklerin de katiyen birbirinden farkı olamaz. Türk Ocakları, Türklüğünde neseb ve şecere değil, seciye hars ve duygu aramış, kimsenin dedesini ve babasını sormaya lüzum görmeden her "Türküme" diyen ve hislerinde samimi olduğunu ispat eden gençleri, münevverleri kolları arasına almıştır." (Güven, 1923: 25) diyerek Türklük kavramının ayrıştırıcı olmadığını, kandan çok ortak kültür bağlarının sağlam olması gerektiğini öne sürmüştü.

Adana Türk Ocağı'nda Ziraat Müfettişi Zihni Bey bölgenin en önemli ekonomik kaynağı olan

⁷ Kurs hakkında ayrıntılı bilgiler verilmişti. (Türk Ocakları 1930 Kurultayına Arzedilen Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyeti Raporları, Ankara1930,s.11; Türk Yurdu, Mart-Nisan 1930, Sayı: 222, s.110.)

⁸ Adana Türk Ocağı'nda sahnelenen programlar: Norma Talmaç, Buhranlı Geceler, Şarl Rojer- Nansı Karol, Üç Nikah Konrayd Weid, Zehirli Puse, Can Barimor, Uçurum, Fayrbanks, Demir Maske Elenor Botman, Kadının Harbe Girişi, Raket Tores, Beyaz Gölgele, Viliam Boyd, Aşk Zambağı, Jon Jilber, Namus Kurbanı, Coleen Moor, Ölüm Perisi, Adolf Jukar, Paris Terzihanesi, Ronald Kolman, Korsan, Lupe Velez, Aşk Zambağı (Türksözü, 13 Teşrin-i sani 1930- Türksözü, 30 Nisan 1931)

"Pamuk" hakkında iki konferans vermiştir. (Cumhuriyet, 19 Teşrin-i sani 1924) Basında çıkan yazılarda Ocak konferanslarının halk üzerinde yaptığı etkilerden övgüyle söz edilmişti. Cebelibereket Milletvekili Naci Bey, dünyadaki işsizliğin sebepleri ve ekonominin gelişimi ile ilgili bir konferans vermişti. (Yeni Adana,7 Kânun-i evvel 1930) Ahmet Ağaoğlu "Ocakların Gayesi ve Vazifeleri" hakkında iki konferans sunmuştu. Açıldıktan kısa bir süre sonra Niyazi Bey, "Adana ve Cenubi Anadolu'daki Türklük" hakkında iki buçuk saat süren konferans vermişti. (Tuncer, 1998: 90) Görüldüğü gibi verilen konferanslar bölgenin dokusuna uygun olarak ekonomi ve Türklük bilincini içeren konularından seçilmişti.

Türk Ocağı aynı zamanda Milli Mücadeleye etkin bir şekilde katılan tarihi şahsiyetlere de gerekli önemi göstermişti. Ferid Celal Bey'in tavsiyesiyle eski ocaklılardan şehit Saim Bey'in mezarının yapılması gündeme alınmıştı. *"Saim Bey en eski bir ocaklıdır. Kendisi 327 senesinde ocağa dahil olmuş bir arkadaştır. Hararetli bir ocaklıdır. Ocak sahasında fevkalade hizmet etmiştir. Saim Bey bu imanı ile bu kuvvetiyle Adana işgale uğradığı zaman mücadele sahasına atılmış, Kozan ve havalisi halkını etrafına toplamış Ermeni ve Fransız çeteleri ile çetin mücadelelere dahil olmuştur. Ve bu çetin mücadele neticesinde... gibi fethi mümkün olmayan bir yeri kendi şahsiyetinin kuvvetiyle feth etmiş bir ocaklıdır. O civardaki Ermeni ve Fransız kuvvetlerini imha etmiş bir adamdır. Saim Bey yaptığı bir gece hücumunda arkasındaki kuvvetin cesaretini takviye için bilfiil öne atılmış ve bu esnada düşman neferi ile boğaz boğaza gelmiş ve bir bomba ile şehid düşmüştür. Saim Bey denildiği zaman Adana ve havalisinde bu ocaklının adını hürmetle anmayan tek bir kimse yoktur. Kazalarının ismi Saimbeyli olmuştur. Kendisine bu kadar hürmet gösterilmiştir. Bugün bu arkadaşın mezarı taşsızdır. Ocak bu arkadaşın mezarını yaptırırken büyük bir fedakârlıkta bulunmuş olamaz, yalnız onun namını takdir etmiş olur."* (Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 1928: 309) Kurultay'da görüşülen bu teklif kabul edilmişti.

Türk Ocağı'nın Spor Çalışmaları

Adana Türk Ocağı, kuruluşunun hemen sonrasında spor faaliyetleri üzerine yoğunlaşmış, Türkgücü spor takımını kurmuştu. Türk gücü, futbol takımının yanında izcilik atletizm teşkilatını da oluşturmuştu. Özellikle Konya ve Mersin'de turnuvalara katılmıştı. (Cumhuriyet, 28 Haziran 1924) Türk Ocağı'nın kurulmasıyla birlikte Adana'da farklı branşlarda sürdürülen spor şubeleri bir çatı altında toplandığı için daha düzenli faaliyetler başlamıştı.

Türk Ocağı futbol takımı, Mersin Türk Ocağı ile kaynaşma sağlamak için maçlar yapmıştı.⁹ Mersin ve Adana Türk Ocakları arasında oynanan futbol turnuvası çekişmeli geçmiş; Türk Sözü Gazetesi, Adana Türk Ocağı takımını destekleyen yazılar yazmıştı.¹⁰ Bu müsabakalar genişletilerek Tarsus Türk Ocağı da bu turnuvalara dahil edilmişti. (Tarsus, 28 Mart 1925) 1924 yılında Adana Türk Ocağı Futbol Takımı, diğer ocakların futbol takımlarıyla maçlar yapmıştı. (Yeni Adana, 17 Şubat 1924)

Tayyare Cemiyeti yararına, Mersin Türk Ocağı ile Adana Türk Ocağı arasında sürat koşusu yarışması düzenlenmişti.¹¹ Ocak, daha çok futbol ve atletizm branşlarıyla ön plana çıkmıştı.

Adana Türk Ocağı'nın Köy Çalışmaları

Adana Türk Ocağı'nın öncelik verdiği alanların başında köylüyle iletişimini güçlendirecek kanalları genişletmek olmuştu. Adana'da köycülük faaliyetlerine paralel olarak açılan dispanserlerde başta köylüler olmak üzere fakir kişilere sağlık hizmeti verilmişti. (Türk Ocakları 1928 Kurultay Zabıtları, 1929: 36; Hâkimiyeti Milliye, 29 Ağustos 1925) Adana Kürkçülerde örnek köy kurulmaya çalışılmıştı. (Sarınay,1992: 313) Ayrıca köylünün ihtiyaçları karşılanarak, köylüye çeşitli yardımlar yapılmıştı. (Tarsus, 15 Mayıs 1925) 1925'te Adana Türk Ocağı'nın Kürkçüler köyünde açtığı yardım evinde, ameliyat için gerekli malzemeler temin edilerek günde 75-80 hasta muayene ve tedavi edilmişti. Köylüler, Ocak vasıtasıyla ücretsiz tedavi olmakta ve ilaçlarını parasız olarak almışlardı. Dispanserin bir sağlık memuru sıtma mücadelesini takip ettiği gibi köyleri devamlı dolaşarak bulaşıcı hastalık vakalarını araştırıyordu. (Türk Yurdu, Temmuz 1926, Sayı: 180: 44-55)

1925'te Adana Türk Ocağı'nda İrşad Heyetleri, Adana Ocağı ocak doktorları aracılığı ile köylünün sağlığı ve ruhu durumu ile meşgul olmayı, köylüyü modern bir hayata hazırlamayı kararlaştırmışlardı. (Hâkimiyeti Milliye, 23 Mart 1923) Dispanserler halkla iletişime geçmenin en önemli araçları olduğu için Adana Türk Ocağı dispanseri 1927'de faaliyetlerini yoğun bir şekilde sürdürmeye devam etmişti. (Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 1928: 38) Ocakların 1927 senesi mesai programında, köy dispanserinde ilaçları ücretsiz verilmek suretiyle muayene ve tedavi olunan hasta toplamının 1.482 olduğu, ayrıca 737 sıtma hastasının tedavi edildiği ve 800 kişiye çiçek aşısı yapıldığı belirtilmişti. (Türk Ocakları 1928 Kurultay Zabıtları, 1929: 37; Türk Yurdu, Nisan 1928, Sayı: 198: 233) Adana Ocağı Kürkçüler'de sağlık faaliyetlerini sürdürmüş, bir muayenehane ve eczaneden oluşan "Birinci Kürkçüler Mıntıkası Yardımevi"

⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 31 Kanun-i sani 1924; Türk Sözü, 13 Kanun-i sani 1924. Düzenlenen bu futbol maçları aynı zamanda iki şehrin gençlik teşkilatlarının birlikte çalışmasının da önünü açmıştı. (Tarsus, 5 Nisan 1925.)

¹⁰ Mersin Türk Ocağı Üyesi Hayri Gültekin ve İsmail Bey, iyi oynamalarına rağmen hakem hataları ile kaybettiklerini, hakemlik teklifini kabul etmeyen eski kaptanları Arif Doğan'ı suçlamışlardı. (Tarsus, 9 Nisan 1925.)

¹¹ Mersin Türk Ocağı'ndan Cevdet Bey birinci olmuştu. (Tarsus, 3 Eylül 1341/1925.)

isimli bir teşkilat kurmuştu. 1171 kişiden 736'sının malaryalı olduğu belirtilmekle beraber hastalardan 46'sı romatizma, 20 dizanteri, 16 zatürre, 137 mide, 69 ishal ve bağırsak hastalıkları, 162 cilt, 4 kalp, 37 kulak burun ve boğaz, 2 frengi, 2 çocuk fitiği, 19 suçüçeği olarak tespit edilmiş, doktorların çabaları sonucu başta malarya hastalığı olmak üzere hastalıklarla mücadele edilmiş ve zaman içerisinde başarıya ulaşılmıştı. Ameliyat ve yatılı tedaviyi gerektiren hastalar Ocak tarafından temin edilen araçlar ile Adana Memleket Hastanesi'ne gönderilmişti. Bunların yanında sıtmayla mücadele alanında başarılar sağlanmıştı. Sağlık müdürlüğünden alınan aşılarda 465 erkek 335 kadın olmak üzere 800 kişiye çiçek aşısı yapılmış ve bu sayede köyde hiç çiçek vakası olmadığı belirtilmişti. Bölgede yapılan mesailer sonucunda ölümlerde 5/2 oranında azalma; doğumlarda ise aynı ölçüde artma olduğu kaydedilmişti. Ayrıca Buruk, Dedeler, Yarımca, Şevketiye, Baklalı, Açada ve birçok uzak köylerin halkı tedavi edilmiş, ücretsiz ilaç verilmişti. (Türk Yurdu, Mayıs 1928, Sayı: 199: 284)

1928 yılında toplanan 5. Kurultay'a sunulan Merkez Heyeti Raporu'nda Adana Ocağı'nda açılan dispanserin faaliyete devam ettiği, sağlık sorunlarıyla ilgilenildiği, Ocak doktorlarının her gün hastaları muayene ettiği, ücretsiz ilaç dağıttığı belirtilmişti. (1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Hars ve Murakabe Raporları, 1928: 11) Ayrıca Ocak, Adana bölgesinde yaygın olan sıtmaya karşı mücadele etmek için bir kır dispanseri de kurmuştu. (Georgeon, 2009: 56) 1930 Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda Adana Ocağında köycülük faaliyetlerine devam edildiği, dispanser faaliyetlerinin sürdüğü, 3.000 hastanın muayene ve tedavi edildiği belirtilmişti. (Türk Ocakları 1930 Kurultayına Arzedilen Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyeti Raporları, 1930: 8; Türk Yurdu, Mart-Nisan 1930, Sayı: 222: 103)

Türk Ocakları'nın yeniden örgütlenmesinden sonra, bazı şubeler kent ya da kasaba çevresindeki köylere yönelik çalışmalar hız kazanmıştı. Ocak, köylerdeki cehaleti ortadan kaldırmak için okul açma yoluna gitmişti. (Georgeon, 2009: 56) 1925'in sonlarına doğru bitirilen okul, 10.000 liraya mal olmuş, arsayı ise köylüler bağışlamıştı. (Türk Yurdu, Temmuz 1926, Sayı: 180: 55) Okula maaşları ocak tarafından karşılanmak üzere 2 öğretmen görevlendirilmişti. (Türksözü, 14 Mart 1926) Okulun açılış törenine Mehmet Emin Bey (Yurdakul), Reşit Bey, Ahmet Bey (Ağaoğlu) katılarak okulun açılışının Türkiye'de büyük bir yankı uyandıracakını ifade etmişlerdi.¹² Ocakların 1927 senesi mesai programında Kürkçüler köyünde inşa ettiği okula 85 öğrencinin devam ettiği rapor edilmişti. Vedat Kemal Bey'in idaresinde 16'sı kız olmak üzere 65 öğrencisi bulunan ilkokulda derslerin devam etmekte olduğu, gösterilen gayretlerle öğrencilerin hemen hepsinin okuma yazma öğrendiği, 4 öğrenci dışında bütün öğrencilerin derslerinden başarıyla geçtiği, Ekim ayında 61 öğrenciyle ikinci sınıf teşkil edildiği belirtilmişti. Ayrıca çocuğunu okula göndermek istemeyen ailelerin büyük çabalarla ikna edildiği, çoğu zaman hükümet kuvvetleri ve jandarmadan yardım istemek zorunda kalınması gibi sıkıntılı durumlara katlanıldığı da ifade edilmişti.

Acidere, İncirlik gibi uzak köylerden misafir olarak okula devam eden çocukların olduğu belirtilerek; bunların dışında öğrencilerin kültür seviyelerini arttırmak için oluşturmak amacıyla Adana'ya gezi düzenlenmişti. "Adana'ya seyahatler tertip edilmiş; mektepler fabrikalar, sinemalar gezdirilerek anlamadıkları izah edilerek görgü ve zekâlarının inkişafı yolunda şayanı kayd neticeler elde edilmiştir." Öğrenciler gezi dönüşünde "Biz Adana mekteplerini daha başka zannediyorduk, şimdi anladık ki bizim mektebimiz hepsinden daha iyi." dedikleri kaydedilmişti. Öğrencilerin büyük çoğunluğu arasında isim benzerliği karışıklığı düzeltilmiş, çoğunluğu Ahmet ve Mehmet olan isimlere Kaya, Can Arslan gibi Türkçe isimler ilave edilerek karışıklık giderilmişti. Çocukların kişisel bakımlarıyla da ilgilenilmiş el yüz yıkama yataarken gecelik giyme alışkanlığı kazandırılmıştı. (Türk Yurdu, Mayıs 1928, Sayı: 199: 286)

Ocak aynı zamanda köyde faizcilere karşı bir "köy sandığı" kurmuş, böylece köylünün birbirleriyle dayanışması sağlanmıştı. Ocaklı öğretmenler ve sağlık memurları köylünün sosyal hayatıyla ilgilenmiş, kökleşmiş zararlı adetleriyle uğraşarak bu alanda başarılar sağlamışlardı. Düğünlerin kısa ve daha az masrafla yapılması için devamlı uğraş vermiş ve bu adetler değiştirilmeye çalışılmıştı. Köy evlerinin ilkel ve sağlığa zararlı yapısının değiştirilmesi, evlerin yanına birer ahır yapılması için köylülerden söz alınmıştı. Ocaklı öğretmenler ve sağlık memurları, köylülere Köy Kanunu yönetmeliğini devamlı okuyarak ona göre hareket etmeleri için çaba sarf etmişlerdi. (Türk Yurdu, Mayıs 1928, Sayı: 199: 287)

Adana Türk Ocağı'nın Kapanması

Türk Ocakları 1927'den itibaren CHF ile ilişkilerini daha da sıklaştırdığından siyasallaşmaya sürecine girmişti. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Türk Ocakları sorgulanmaya başlamıştı. 1930'da SCF'nin kurulmasıyla birlikte bu tartışma süreci daha da yoğunlaşmıştı.

Türk Ocakları'nın çalışma biçimi ve amacı konusunda farklılık isteyen Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da çıkan isyanlar sonrasında yaşanan sıkıntılara rağmen Türk Ocakları'na alakasını devam

¹² Türk Yurdu, Aralık 1926, Sayı: 185, s.270. Ferit Celal Bey, Kürkçüler Köyü'ndeki okul Çukurova'nın eğitim faaliyetlerine büyük bir fayda sağlamasına rağmen bütçeye aşırı yük getirdiğini ve okulun Ocak bünyesinden Millî Eğitim bünyesine alınmasının daha doğru olacağını vurgulamıştı. (Çukurova'da Memleket, Yıl: 2, Sayı: 25, Mart 1931, s.14.)

ettirmiş, Türk milleti ile ilişki kurmada önemli bir aracı olarak gördüğü ocaklardaki çalışmalara verdiği desteğe devam etmişti. Bu amaçla, 17 Şubat 1931'de Adana Ocağı'nda da, Türk Ocağı ve siyasetten bahsederek, bu konudaki görüşlerini Ankara'ya dönüşünde şöyle dile getirmiştir: "İçerden ve dışardan gelecek tehlikelere karşı milliyetçi ve Cumhuriyetçi kuvvetleri bir noktada toplamak lazım ya "milliyetperver" ve "cumhuriyetçi" bütün dernek vb. kuruluşların tek çatı altında birleştirilmesini ya da Türk Ocakları'nın görevini sağlıklı yapamadığı için kapatılmasını istemişti.

24 Mart 1931'de Türk Ocakları ile CHF birleşme kararı almış, Türk Ocaklarının 10 Nisan 1931'de yapmış olduğu olağanüstü toplantısında; Türk Ocaklarının kapatılıp, mallarının CHF'ye devredilmesi kararlaştırılmıştı. (Ayın Tarihi, Cilt: 25,Nisan 1931: 7312) Böylece, Türk Ocakları tarihinde yeni bir döneme girilmiş, sonraki süreçte Halkevlerine dönüştürülmüştü.

Türkiye genelinde Türk Ocaklarının kapatılmasıyla birlikte Adana Türk Ocağı da çalışmalarını sonlandırmıştı. Kapatılan Türk Ocağı'na ait olan sinema CHF'ye devredilmişti. Fırka Teşkilatı sinema salonunu gelir getirmesi amacıyla açık arttırma ile ihaleyle kiraya vermiş, 2 seneliğine 7000 lira Arifzade Azmi beye verilmişti. (Yeni Adana, 11 Mayıs 1931) Belediye binası altındaki 17 dükkan 27.000 liraya Adana Belediyesi'ne satılmıştı. Adana Ulucami mahallesinde Hükümet Caddesi üzerindeki Seyhan nehri kenarındaki 4.707 m2 olan Türk Ocağı binası, fırkaya daha sonra da Halkevi'ne devredilmişti. Yeni Halkevi binası yapıldıktan sonra eski Türk Ocağı binası 16.000 liraya Beden Terbiyesi Seyhan Bölgesi'ne satılmıştı. (BCA, 490.1779.01/1215.1-26)

SONUÇ

Milli bir kimliğin ve yeni bir kültürel çevrenin oluşmasında önemli bir konuma sahip olan Türk Ocakları, Milli mücadelenin tamamlanması ve Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir döneme girmişti.

Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre önce kurulan Adana Türk Ocağı, Çukurova'nın Türkleşmesinde ve milli bir sermayenin oluşmasında Çukurova'ya önemli katkılar sağlamıştı. Özellikle Çukurova'da farklı diller ve kültürlerin varlığı dikkate alındığında Mustafa Kemal Paşa, diğer Türk Ocaklarından ayrı olarak Adana Türk Ocağı'nın sağlık ocağı ve okul açmak yerine Türklük şuurunun aşılması ve Türkçe'nin yerleşmesi yönünde çalışmalar yapmasını daha uygun görmüştü. Türk Ocağı Kurultaylarında Erzurum Türk Ocağı, Doğu Anadolu'nun, Mardin Türk Ocağı, Güney'in Türkleşmesinde önemli kültürel teşkilatlar olarak görülürken, Adana Türk Ocağı ise farklı kültürler ve ekalliyetler içeren Çukurova'nın Türkleşmesinde önemli bir kurum olarak görülmüştü.

Türk Ocaklarının en önemli özelliği buldukları bölgenin yerel dinamiklerini ortaya çıkartmaktı. Trabzon Türk Ocağı, balıkçılığın gelişimi ve bölgede konuşulan Rumca'nın önüne geçmek için Türkçe'nin konuşulmasını daha yaygın hale getirmek için çalışmalar yapmış, Ankara Türk Ocağı, yoğun bir şekilde yeni müzik anlayışını topluma tanıtmaya ve benimsetmeye faaliyetleri üzerine yoğunlaşmış, Kastamonu Türk Ocağı, tahta işçiliği sektörünün gelişimi doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüştü, Doğu Anadolu'da kurulan Türk Ocakları, Çukurova'da kurulan Ocaklarla benzerlik göstererek Türk dilinin yerleşmesi noktasında hareket etmişlerdi. Türk Ocakları, kurulduğu bölgenin coğrafi, kültürel, etnik dokusuna göre kendi çalışma sahasını ve kimliğini oluşturmuştu. Çukurova'da bulunan diğer Ocaklar gibi Adana Türk Ocağı, Türkçe'nin yaygın bir şekilde konuşulması ve bölgedeki ekonomik kaynakların millileştirmesi üzerine yoğunlaşmıştı. Bu doğrultuda Mustafa Kemal Paşa, Adana Türk Ocağı'nı ziyaretlerinde bu iki konu üzerinde durarak, Ocağın çalışmalarını bu yönde sürdürmesini istemişti.

Adana Türk Ocağı, Cumhuriyetin arzuladığı yeni modern vatandaş kimliğinin oluşumunda ve yerleşmesi yönünde önemli faaliyetlerde bulunmuş, bu modelin oluşmasında Mustafa Kemal'in ziyaretlerinde gençlere telkinleri ve Türk Ocağı Kurultay Delegesi Ferit Celal Güven'in çalışmalarının büyük katkısı olmuştu. Adana Türk Ocağı çalışmalarını sürdürürken iki farklı tez ile karşı karşıya kalmıştı. Ziya Gökalp, Adana Türk Ocağı'nın daha çok düşünce ve fikir eksenli çalışmalar ile ön plana çıkmasını isterken, Reşit Galip ise, Ocağın dispanser ve okul gibi somut hizmetlerle kendisini göstermesini istemişti. Mustafa Kemal ise birçok Türk Ocağı ziyaretinde hizmete yönelik çalışmalarda telkinlerde bulunurken, Adana Türk Ocağı'nın özel konumundan dolayı düşünce boyutlu çalışmalara daha çok yer vermesini istemişti.

Ocaklar, İttihatçılık zihniyetinin bir devamı olduğu düşünüldüğü ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veremediğinden kapatılması düşünülmüştü. Nisan 1931'de Türk Ocaklarının istenilen dönüşümü sağlayamadığı ve siyasetle yakınlaşması üzerine kapanmış ve yerlerine Halkevleri kurulmuştu. Adana Halkevi, Adana Türk Ocağı'nın oluşturduğu kendine özgü kültür sahasından etkilenerek, çalışmalarını bu kanallar üzerinden sürdürmüştü.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Cumhurbaşkanlığı Arşivi
Türk Tarih Kurumu Arşivi

TBMM Meclisi Arşivi

RESMÎ YAYINLAR

1340 Senesi Nisan'ında Toplanan I. Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, Ankara 1925.

1926 Türk Ocakları Mesai Programı, Osmaniye Matbaası, İstanbul 1926.

1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Hars ve Murakabe Raporları, Ankara 1928.

Ayın Tarihi.

TBMM Zabıt Ceridesi .

Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, Kader Matbaası, İstanbul 1927.

Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, Ankara Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara 1928.

Türk Ocakları 1928 Kurultay Zabıtları, Ankara 1929.

Türk Ocakları 1930 Kurultayına Arzedilen Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyeti Raporları, Ankara 1930.

GAZETE VE DERGİLER

Akşam

Altınyurd

Babalık

Cumhuriyet

Çukurova'da Memleket

Hâkimiyet-i Milliye

Tarsus

Türk Sözü,

Türk Yurdu

Vakit

Yeni Adana

KİTAP VE MAKALELER

ARIKOĞLU, Damar (1961). Hatıralarım, İstanbul:

BAŞAR, Ahmet Hamdi (1981). Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi

BAŞAR, Ahmet Hamdi (1990). Hatıralar, Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

GEORGEON, François (2009). Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

GÖKALP, Ziya (1928). "Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir?", Türk Yurdu, Nisan, s. 198, s.6-9.

GÜVEN, Ferit Celal (1923). "Nifak Ateşi", Altınyurt, 19 Haziran, s.25-27.

GÜVEN, Ferit Celal (1926). "Bir Küşad Münasebetiyle", Türk Yurdu, 24 Kanun-ı evvel, s. 560-564.

KARAER, İbrahim (1992). Türk Ocakları (1912-1931), Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

KARAYAMAN, Eren -AKÇİÇEK, Mehmet (2003). Atatürk'ün Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmaları, Ankara: Türk Ocakları Yayınları.

ÖKTE, Ertuğrul Zekai (2000). Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri 1922-1938, İstanbul: Tarihi Araştırmalar Vakfı Yayınları.

SAİD, Baha (2000). Türkiye'de Alevi Bektaşî, Nusayrî ve Ahi Zümreleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SARINAY, Yusuf (1992). Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları, İstanbul: Ötüken Yayınları,

SEVÜK, İbrahim Habib (1982). O zamanlar 1920-1923, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SOYAK, Hasan Rıza (2010). Atatürk'ten Hatıralar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TEVFİK, (1931). " Bugünkü Haliyle Ocak Mefkûresine Hizmet Edebiliyor mu" Yeni Adana, 24 Şubat

TOROS, Taha (1939). Atatürk'ün Adana Seyahatleri, Adana: Çukurova Gazeteciler Cemiyeti Kültür Yayınları.

TUNCER, Hüseyin (1998). Türk Ocakları Tarihi, Ankara:

URAN, Hilmi (2008). Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÜSTEL, Füsün (2010). İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları (1912-1931), İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

1923 Atatürk'ün Adana Seyahati (TTK Arşivi, D:123,N:7)

Türk Ocakları 1926 Kurultayı (TTK Arşivi, D:123, N:12)

1923 Atatürk'ün Adana Seyahati (TTK Arşivi, D:238,N:3-1)

